

Змістовий модуль 2. Лексичний аспект сучасної української літературної мови у професійному спілкуванні. Нормативність та правильність фахового мовлення.

Практичне заняття №4 (2 год.)

Тема 4. Орфографічні та орфоепічні норми сучасної української літературної мови. Орфографічні та орфоепічні словники.

Мета: повторити та закріпити основні орфографічні та орфоепічні норми СУЛМ; розвивати навички орфографічної грамотності за допомогою вправ; виховувати культуру писемного ділового спілкування.

Література:

1. Глущик С. В. та інші Сучасні ділові папери: Навчальний посібник. – К.: АСК, 2003. – 400 с.
2. Зубков М. Сучасна українська ділова мова. 2-ге видання, доповнене. Х.: Торсінг. 2002 – 448 с.

План.

1. Особливості українського правопису. Орфоепічні норми. Систематизація правил орфографії.
2. Правопис прізвищ, імен та по батькові в українській мові.
3. Правопис складних іменників та прикметників.
4. Правопис відмінкових закінчень іменників II відміни у родовому відмінку.
5. Правопис прислівників.
6. Вправи за темою.

Для додаткового опрацювання:

Орфографічні та орфоепічні словники.

Студенти повинні:

знати правописні правила української мови;

вміти використовувати правила орфографії сучасної української літературної мови в професійному спілкуванні.

Питання для самоконтролю

1. Розкажіть особливості українського правопису.

2. Назвіть орфоепічні норми української мови.
3. Розкажіть про правопис прізвищ, імен та по батькові в українській мові.
4. Які особливості правопису складних іменників та прикметників, ви знаєте?
5. Розкажіть про правопис відмінкових закінчень іменників II відміни у родовому відмінку.
6. Які особливості правопису прислівників ви знаєте?

Методичні вказівки

1. Особливості українського правопису. Орфоепічні норми. Систематизація правил орфографії.

Однією з ознак високої культури суспільства є дбайливе ставлення до правопису. Однак постійне розширення словника у зв'язку з науково-технічним і загальнокультурним прогресом породжує нові правописні проблеми, які регулює практика та які мусять бути законодавчо закріплені. Тому Орфографічна комісія НАН України внесла ряд змін і остаточно затвердила Правопис до друку.

Які ж зміни та доповнення зроблено в новому виданні Правопису?

Насамперед слід відзначити, що алфавіт зазнав *кількісних змін*. Тепер у ньому 33 літери, а не 32, як раніше. Відновлено написання літери г, яка під час реформи правопису 1933 р. була неправомірно вилучена з абетки. Неправомірно тому, що в українській мові залишився звук (г) – дзвінкий проривний задньоязиковий приголосний, звукова пара до глухого проривного задньоязикового (к), а літери для позначення цього звуку не стало. Виникла незручна ситуація, коли звук у мові є, а знака для нього в алфавіті нема. Однаково, з літерою г почали писатися слова гніт (експлуатація) і гніт (у лампі), грати (дієслово) і грати (іменник), гулі (гуляння) і гулі (опухлі синці на тілі), а це призводило до сплутування значення цих слів.

В українській літературній мові є понад 40 власноукраїнських слів, у яких віднині і пишеться, і вимовляється г. Наведемо їх перелік: гава, газда, агрус, гартунок, гвінт, гегати, гелгота, гешефт, гирлига, гніт, гандж, гонда, гречний, гроно, гудзь, гуля, дзига, дзиглик, зигзаг, ремигати, сновигати, фіга, хуга, гава, ганок, гвалт, гевал, гедзь, гестка, гигнути, глей, гогель-могель, грати (іменник),

гринджоли, ґрунт, гудзик, гума, джигун, дзигар, дригати, резигнація, ригувати, уджигнути, фіґлі-міґлі, хурдига та їхні походні (ґедзкатися, ґратчастий, обґрунтовувати, проґравати та ін.).

Крім того, з літерою ґ писатиметься ряд діалектичних слів, а також деякі архаїзми та історизми, які можуть зустрічатися в творах з історичної тематикою. Докладний перелік усіх слів поданий в журналі “Пам’ятки України”.

Місце літери в алфавіті – після ґ перед д.

Змінилося в новому виданні правопису і *порядкове місце* в алфавіті *м’якого знака* (ь), або знака м’якшення. Тепер літера ь не замикає алфавіту, а стоїть третьою з кінця, тобто перед ю. Треба в такій зміні виникла в зв’язку з необхідністю уніфікації алфавітів слов’янських мов, а це, в свою чергу, зумовлення широким впровадженням у мовознавство комп’ютерної техніки. Оскільки в усіх слов’янських мовах, крім української ь стоїть в алфавіті перед ю, я то при записах українських текстів на магнітні носії комп’ютерів з кириличним шрифтом виникали певні труднощі, бо одна й та ж літера була закодована під різними номерами. Тому для більшої зручності опрацювання українських текстів на ЕОМ і була запроваджена така зміна. Згодом вона знайде своє відображення в словниках, каталогах.

Уживання великої літери. Деяких змін у новому виданні правопису зазнали правила вживання великої літери в власних назвах. Зокрема, з великої літери, але без лапок тепер писатимуться назви культових книг Апостол, Біблія, Євангелій, Коран, Псалтир, а також назви релігійних понять, як: Бог (але боги), Божа Матір, Син Божий, Святий Дух, а також назви релігійних свят і постів: Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра і Павла, Покрова, Різдво, Теплового Олексія, Успіння, Великий піст, Масниця, Пилипівка, Спасівка тощо.

Такі зміни продиктовані екстралінгвістичними факторами. Вони пов’язані з духовним відродженням народу, з відмовою від войовничого атеїзму.

Перенос частин слова. Правила переносу частин слова стали “демократичнішими”, менше стало обмежень, збільшилась варіантність

переносів. В основі правил переносу, як і раніше, лежить принцип поділу слів на склади: частини слова з рядка в рядок переносяться складами, якщо, звичайно, склади мають більш як одну літеру.

Допускається подвійний перенос у словах типу життя, знання, суддя, тобто коли подвоєння приголосних є наслідком подовження, а не збігу їх на межі кореня й суфікса, префікса й кореня. Отже, можна переносити: жит-тя, а також жи-ття. Якщо в основі слова поряд стоять два приголосних звуки і більше, то вони при переносі можуть розриватися і не розриватися. Правильним буде перенос: Дні-про і Дніп-ро, се-стра, сес-тра, сест-ра. Це правило поширюється й на суфікси: видавни-цтво, видавниц-тво, видавницт-во.

З розділових знаків переносити у наступний рядок можна тільки тире. Всі інші розділові знаки не переносяться, а залишаються в попередньому рядку.

Правопис складних слів. Деякі складні слова зазнали помітного спрощення. Насамперед це стосується складних іменників з першою частиною пів-. Тепер слова з пів- будуть писатися разом і коли твірна основа починається на приголосний звук: півмісяця, півкнижки, півслова (так було і раніше), і коли твірна основа починається на голосний звук: піваркуша, півогірка (було півогірка), і коли твірна основа починається буквами я, ю, є, ї (в таких випадках між пів- та твірною основою, за загальним правилом пишемо апостроф): пів'яблука, пів'ящика (було пів-яблука).

Дефіс, як і раніше, ставимо лише тоді, коли твірною основою є власна назва: пів-Києва, пів-Америци, пів-Галактики.

Розділ про правопис складних слів доповнено й таким положенням: якщо іменники – власні назви поєднуються з часткою не, яка вживається як префікс, то між префіксом-часткою і власною назвою ставиться дефіс, щоб підкреслити однослівність таких утворень: не-Європа, не-Париж, не-Ріо-де-Жанейро (порівняйте у загальних назвах – нелюдина, неістота).

Правопис іншомовних слів. Чи не найбільше змін сталося в правописі іншомовних слів. Зрозуміло, що слова, запозичені з інших мов, відрізняються від питомих слів мови і звучанням, і написанням. Але з часом слово-гість “звикає” до

мови, в яку воно прийшло, уподібнюється до слів-господарів і поступово набирає рис, характерних для даної мови, стає в ній “своїм”, вростає в національний ґрунт, “кліматизується” в нових умовах. Саме це намагалися відобразити автори нового видання “Українського правопису”, вносячи зміни, іноді дуже суттєві, в написанні іншомовних слів.

1. В загальних назвах іншомовного походження приголосні, як відомо, не подвоюються, оскільки подвоєння не відтворюється на вимові, наприклад: каса, маса, група, клас, шосе. Без подвоєння тепер писатимуться слова: анали (було -нн-), бароко (-кк-), беладона (-нн-), бравісимо (було бравіссімо), інтермецо (-цц-), лібрето (-тт-), піанісимо (було піанісімо), фортисимо (було фортіссімо).

Збережено подвоєння в тих загальних назвах іншомовного походження, де подвоєння чується у вимові: ванна, вілла, манна, панна, пенні, тонна, брутто. Подвоєння залишено також у деяких словах з метою уникнення небажаних паралелей з власно українськими словами або просто схожими словами, які мають відмінне значення: бонна (вихователька-іноземка) і бони (паперові гроші, що вийшли з обігу), білль (законопроект) і біль (страждання), булла (папська грамота) і була (дієслово жіночого роду), мірра (назва ароматичної смоли) і міра (одиниця виміру), дурра (назва рослини) і дура (лайлива назва нерозумної жінки), мотто (епіграф, дотепний вислів) і мото (частина складного слова, що означає: моторний).

Подвоєння також при збігові приголосних префікса і кореня, в українській мові має бути паралельне непрефіксальне слово: апперцепція (бо є перцепція), імміграція (бо є міграція), ірраціональний (бо є раціональний), ірреальний (бо є реальний), контрреволюція (бо є революція), сюрреалізм (бо є реалізм). Подвоєні приголосні зберігаються, незалежно від вимови, в усіх словах, похідних від географічних, особливих та інших власних назв, наприклад: марокканець (Марокко), голландський (Голландія), боннський (Бонн).

2. Відомо, що в загальних назвах іншомовного походження після букв д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р пишеться и, а не і, тобто діє так зване “правило дев’ятки”, наприклад: диск, тир, цирк, ритм. Це правило існує тому, що саме вимова и, а не і

природніша для української літературної вимови. В іншомовних назвах у цих позиціях за правилом писалося і, хоч існувало дуже багато винятків. А якщо в правилах дуже багато винятків, то виникає сумнів: чи вдалі вони? Винятками з цього правила були слова, які характеризуються високою частотністю вживання і значним поширенням серед мовців. Серед винятків: Америка, Африка, Антарктида, Балтика, Галактика, а також Рига, Рим, Париж, Британія, Єгипет, Єрусалим, Китай. Тому виникає думка, а, може, це не винятки? Може, “правило дев’ятки” варто застосовувати і до власних іншомовних назв? Саме на цей шлях стали автори нового видання правопису, поширивши дію правила на ряд власних географічних назв та на деякі загальні назви, які досі не підлягали його дії. Отже, бравісимо, піанісимо, фортисимо – у загальних назвах, у власних назвах – Алжир, Аргентина, Бастилія, Бразилія, Братислава, Вавилон, Ватикан, Вашингтон, Корсика, Мадрид, Мексика, Сардинія, Сирія, Сицилія, Тибет, Флорида, Чикаго, Чилі.

3. Прийнято рішення про те, що після шиплячого ж, який в українській мові твердий, слід писати у у словах журі, Жюль Верн, парфумерія (бо парфуми), парашут, брошура.

4. Зменшена кількість слів, у написанні яких присутня подвійна йотація. Є кілька слів іншомовного походження, в яких пишеться, по суті, два й: фойє (фойе). Іноді цей буквений збіг не відповідає вимові. Тому подвійна йотація усунута в словах конвеєр (не конвейєр), феєрверк (не фейєрверк). Збережене традиційне написання у власних назвах – Гойя, Савойя, Фейєрбах, майя (народність), фойє.

Зміни в морфології та словотворенні. Суть основних змін у словотворі та морфології полягає в запровадженні єдиного терміна “відмінок” щодо граматичної категорії, званої раніше кличною формою, розширенні випадків уживання закінчень -у, -ю в родовому відмінку однини іменників II відміни чоловічого роду, в спрощенні сполучень приголосних при творенні ряду прикметників від географічних назв.

Сьомим відмінком в системі іменника є кличний відмінок, який раніше називався кличною формою. У множені кличний відмінок формально збігається з називним, в однині ж у всіх 4-х відмінах він має своє особливе вираження.

Розширена сфера вживання закінчення -у, -ю, в родовому відмінку однини іменників II відміни чоловічого роду. Слід, зокрема, писати -у в назві міста Кривого Рогу (не Рога), у збірних поняттях березняку, вишняку, чагарнику (було-а), в словах каталогу, абзацу, уривку (було -а).

При творенні прикметникових форм від географічних назв послідовніше втілено принцип спрощення приголосних на межі кореня та суфікса. За новими вимогами треба писати гаазький (не гаагський), данцізький (не донцігський, від Данціг), лейпцізький (не лейпцігський, від Лейпціг), карабаський (не карабахський, від Карабах).

Такі основні зміни сталися в новій редакції третього видання “Українського правопису”. Як бачимо, їх не так уже й багато. В основному, правопис не зазнав кардинальних змін і залишився стабільним, що й має бути характерним для розвиненої унормованої мови. Окремі зміни є свідченням розвитку української мови, вдосконалення її правописних норм. Якщо мова не мертва, а жива, якщо нею користуються в усній та писемній практиці, то вона неодмінно має зазнавати змін (хоч і дуже поступових), бо там, де є зміни, рух, розвиток, там є і життя, відсутність же будь-яких зрушень для мови, як і для всього живого, рівнозначне загибелі.

Перелік слів, правопис яких зазнав змін

<i>По новому правопису</i>	<i>Було</i>	<i>По новому правопису</i>	<i>Було</i>
агрус	агрус	В'яземський	Вяземськ
Алжир	Алжір	В'ячеслав	Вячеслав
анали	аннали	гаазький	гаагський
Аргентина	Аргентін	гінді	гінді,

<i>По новому правопису</i>	<i>Було</i>	<i>По новому правопису</i>	<i>Було</i>
	а		хінді
Ассиро- Вавилонія	Ассіро- Вавілонія	данцізький	данцігськ ий
бароко	барокко	двоярусний	двох'ярус ний
Бастилія	Бастілія	джигук	джигун
беладона	беладонн а	дзиглик	дзиглик
Біблія	біблія	журі	жюрі
Благовіщен ня	благовіщ ення	Зинов'єв	Зінов'єв
Бог	бог	Жусьє	Жюсьє
Божа Матір	Божа матір	зигзаг	зигзаг
бравісимо	бравіссім о	дит'ясла	(нове слово)
Бразилія	Бразілія	Євангеліє	євангеліє
Братислава	Братіслав а	Жуль Верн	Жюль Верн
Вавилон	Вавілон	Зиновій- Богдан	Зіновій- Богдан
Ватикан	Ватікан	інтермецо	інтермецц о
Вашингтон	Вашінгто н	карабаський	карабахсь кий
Велика Французька	Велика анцузька	Сіверськодо нецьк	Северодо нецьк

<i>По новому правопису</i>	<i>Було</i>	<i>По новому правопису</i>	<i>Було</i>
революція	революція		
Великдень	великден ь	козеріг	козерог
Великий піст	Великий піст	конвеєр	конвейєр
вишняку (садку)	вишняка	Конопницьк а	Конопніц ька
Кривого Рогу	Кривого Рога	Коран	коран
лейпцізьки й	лейпцігсь кий	Корсика	Корсіка
лібрето	лібретто	Сиракузи	Сіракузи
Лідице	Лідіце	Сирія	Сірія
Ліфшиц	Ліфшиць	Сицилія	Сіцилія
Мавританія	Мавритан ія	Скандинавія	Скандінав ія
Мадрид	Мадрід	Спасівка	спасівка
Масниця	масниця	стакато	стаккато
Мексика	Мексіка	Тибет	Тібет
параноя	паранойя	Турсунзаде	Турсун- заде
парфумерія	парфюме рія	феєрверк	фейєрвер к
Пилипівка	Пилипівк а	Флорида	Флоріда
піанісимо	Піаніссім о	фортисимо	фортіссім о

<i>По новому правопису</i>	<i>Було</i>	<i>По новому правопису</i>	<i>Було</i>
пів'яблука	пів- яблука	Чилі	Чілі
піваркуша	пів- аркуша	чагарнику	чагарника
півогірка	пів- огірка	Чикаго	Чікаго
піцкато	піццикат о	Чингісхан	Чінгісхан
Покрова	покрова	Юліус Фучик	Юліус Фучік
Пом'яловсь кий	Помялов ський	секвоя	секвойя
Псалтир	псалтир		
Різдво	різдво		
Сардинія	Сардінія		
Святошин	святошин о		

Дотримання орфоепічних норм удосконалює мову як засіб спілкування, сприяє витонченості, стрункості мови, полегшує обмін думками, допомагає уникати непорозумінь у мовленні, усувати їх. Знання орфоепічних норм забезпечує чітке логічне оформлення думки і мовне її вираження.

Досконале володіння нормами літературної вимови необхідне промовцю для успішного виступу перед великою аудиторією. Вимова оратора відрізняється від звичайної повсякденної більшою старанністю, строгішою нормативністю, що виявляється в уникненні регіональних особливостей, подоланні особистих мовних вад.

Виступ перед аудиторією потребує такої вимови, яка була б дохідливою, ненав'язливою, добре сприймалася на слух і не заважала засвоєнню змісту. Якщо в оратора правильна вимова, то увага слухачів буде спрямована на зміст сказаного, а не на розпізнавання слів.

Однак навіть людина з бездоганною літературною вимовою та дикцією може не справитися з виголошенням чогось. Це пояснюється тим, що деякі сполучення звуків і окремі звуки, коли часто повторюються, стають неприємними для слуху, втомлюють слухачів, наприклад, збіг кількох приголосних, повтор однакових слів або однакових їх закінчень.

Милозвучність досягається чергуванням у мовленні голосних і приголосних звуків, односкладових і багатоскладових слів, коротких і довгих речень, зміною звукового складу слова без порушення його значення тощо.

Одним із важливих засобів створення милозвучності є позиційне чергування звуків [у]-[в] та [і]-[й], фонетичні варіанти повнозначних та службових слів на зразок унаслідок – внаслідок, йти – іти, імла – мла, з – зі – із, над – наді. Звуком [і] завжди починається речення, а звуком [у] тоді, коли далі йде приголосний. Між приголосними вимовляються і ослоними вимовляються і пишуться [у], [і] (потім у день чи два, так і так), між голосними – [в], [й] (взяла в оренду, заява й акт). Після приголосного перед голосним вживається здебільшого [й], [в], а після голосного перед приголосним – [і], [у]. Якщо між словами робиться пауза, то на стику їх вимовляються голосні [у], [і] (Сонце сходило і оглядало землю). Ці звуки чергуються у словах, якщо не змінюють їх значення (ймовірний – імовірний, йти – іти, влаштовувати – улаштовувати, впродовж - упродовж). Немає чергування при зіставленні понять (батьки і діти), при зміні значення слів (вклад і уклад), у словах лише з [в] або з [у] (взаємини, власник, указ, установа).

Орфографія (від гр. orthos – прямий, правильний, рівний і grapho – пишу) – це правопис. Орфографія містить кілька розділів, кожен з яких є сукупністю правил, що базуються на певних принципах.

Головний розділ орфографії – це розділ про позначення звуків мови буквами.

Окремий розділ орфографії складають правила написання слів разом, окремо чи через дефіс, що залежить від змісту та поєднання з іншими словами (нарешті ми з вами зустрілися! – на решті території люди також неодноразово стикалися з цим загадковим явищем).

Правопис регламентує вживання великої літери при написанні власних назв (Конотоп, Париж, Всесвіт).

Інші розділи орфографії регламентують закономірності переносу частин слів з одного рядка на інший, правопис запозичених слів, правила графічних скорочень слів, особливості вживання апострофа та інші правила передачі усної мови на письмі.

2. Правопис прізвищ, імен та по батькові в українській мові

Українські прізвища передають на письмі за загальними нормами українського правопису відповідно до усталеної вимови. Наприклад: Литвиненко, Гапоненко, Писаренко, Шевченко, Марченко, Муляр, Кравченко, Назар, Удовенко, Пугач, Солов'яненко, Тимошенко, Юрчук.

Ряд прізвищ слов'янського походження в українській мові мають деякі особливості на відміну від російської мови:

- російські прізвища на *е* передаються сполученням *йо* на початку слова та на початку складу. Наприклад: Йотов, Йоржик, Майоров, Водойомов, Муравйов, Соловйов, Воробйов;

- якщо *е* означає звук *о* після м'якого приголосного, то пишуть сполучення *ьо*. Наприклад: Синьов, Дехтярьов, Пушкарьов, Лавреньов, Треньов;

- під наголосом після шиплячих *ж, ч, ш, щ, ц* завжди пишуть *о*. Наприклад: Чижов, Свящов, Балашов, Кудряшов, Ліхачов, Лоба-чов, Кольцов. У ненаголошеній позиції пишуть *е*. Наприклад: Горячев, Чебишев, Коришев, Сонцев, Кривенцев, Плющев, Лещев та ін.;

- російську *е* після приголосних в українській мові передають літерою *е*. Наприклад: Мельник, Вербицький, Александров, Демидов, Шевцов, Кобзаревич, Леонов, Мошек, Сапек, Гашек, Луспекаев, Білевич. Але звук *е* в російських

прізвищах, що відповідає українському і, передають літерою є. Наприклад: Белкін, Беляев, Седіна, Пешковський, Летов, Местківський та ін.;

- російську и в основах прізвищ на початку слова і після приголосних передають літерою і. Наприклад: Іващенко, Івко, Ісаченко, Ісаєв, Ілленко, Нікітін, Ніколаєв, Фірсов, Бірюков, Лісний, Ліненко та ін.

Після шиплячих ж, ш, щ, ч та ц завжди пишуть й. Наприклад: Живков, Жиловенко, Жигалюк, Кочигін, Циганов, Чиргін, Чирва, Шишарова, Шишацький, Щиглов, Щипачов та ін.;

- російську й всередині слів після голосних, апострофа та м'якого знака передають літерою ї. Наприклад: Руїн, Воїнович, Мар'їн, Захар'їнов, Ільїн, Переїденко та ін.;

- російську ы завжди передають літерою и. Наприклад: Черниш, Малишевський, Цимбал, Циганенко, Цвелих, Білих, Куцих;

- и завжди пишуть у прізвищах, утворених від імен та інших коренів, спільних для української і російської мов. Наприклад: Мироненко, Сидоров, Тихонов, Максимов, Данилов, Григорчук; Кисіль, Виноградов, Винокур;

- російські суфікси -ев, -еев передають літерою є після всіх приголосних, крім шиплячих та ц. Наприклад: Матвеев, Андреев, Федосеев, Євсєєв, Сергеев, Патрікєєв, Веденєєв, Лаптев, Медведєв, Пахареєв, Каменєв, Гундарєв, Жухареєв; Малишев, Барішев, Зайцев, Мальцев, Хомічев, Мариничєв, Онищєв, Костищєв;

- у префіксі при- завжди пишуть и. Наприклад: Приходько, Присяжнюк, Прилуцький, Пригорілов, Прибережний, Привалов, Придніпровський, Приймаков, Прийденко, Придорожній;

- у суфіксах -ич, -ик завжди пишуть й. Наприклад: Пашкевич, Зінкевич, Мазуркевич, Базилевич, Зозулевич, Перепелятник, Рудик, Цілюрик, Дудник, Малик, Антосик, Бендрик та ін.;

- слов'янські прізвища незалежно від походження пишуть з ь у суфіксах -ськ-, -цьк-. Наприклад: Вишневецький, Новицький, Ли-повецький, Іваницький, Жванецький, Корецький, Саврицький, Квітницький, Хмельницький, Купецький,

Пінаєвський, Залюбовський, Завадовський, Зелінський, Петровський, Гронський, Міщерський, Добровольський, Печерський, Матусовський, Броварський та ін.

Імена по батькові

1. При утворенні чоловічих імен по батькові вживають суфікс -йович, -ович. Наприклад: Русланович, Сергійович, Іванович, Юрійович, Максимович, Євгенович, Богданович, Андрійович, Маркія-нович, Васильович, Семенович (Сеньович) та ін.

2. При утворенні жіночих імен по батькові вживають суфікс -івн(а), після голосних — -ївн(а). Наприклад: Миколаївна, Іванівна, Юліанівна, Лук'янівна, Ярославівна, Артемівна, Владиславів-на, Василівна, Бориславівна, Романівна, Олександрівна, Сергіївна та ін.

3. Деякі з імен по батькові випадають з цих загальних правил, їх слід пам'ятати:

Григорій — Григорович, Григорівна Сава — Савич (-ович), Савівна

Ілля — Ілліч, Іллівна

Микита — Микитович, Микитівна

Яків — Якович (-левич), Яківна (-лівна)

4. У родовому відмінку жіночі імена по батькові закінчуються тільки на -івн(и), -ївн(и), у давальному — -івн(і), -ївн(і). Наприклад:

Р. Вікторії Володимирівни (неправильно: Володимирівно) Людмили Тимофіївни Тимофіївної) Д. Вікторії Володимирівні (неправильно: Володимирівни Людмили Тимофіївні Тимофіївній)

Деякі складнощі відмінювання прізвищ:

1. У сучасній українській мові нормативними слід вважати обидва варіанти відмінювання — чоловічих і жіночих прізвищ. Наприклад:

Чоловічі прізвища Руслан Макаров Руслана Макарова Руслану (-ові) Макарову Руслана Макарова Русланом Макаровим при Руслану (-ові) Макарову

Жіночі прізвища Н. Людмила Макарова Р. Людмили Макарової Д. Людмили Макаровій З. Людмилу Макарову О. Людмилою Макаровою М. при Людмилі Макаровій

2. Аналогічно відмінюють прізвища на -ишин: Дмитришин, Ко-валишин, Іванишин, Миколишин, Федоришин та ін. Але слід зважати на те, що форма жіночих прізвищ цього типу може бути невідмінюваною. Таке написання також вважають нормативним. Наприклад:

Ольга Бондаришина Ользі Бондаришиної Ользі Бондаришиній Ольгу Бондаришину Ольгою Бондаришиною при Ользі Бондаришиній

Н. Ольга Бондаришин

Р. Ольги Бондаришин

Д. Ользі Бондаришин

3. Ольгу Бондаришин

О. Ольгою Бондаришин

М. при Ользі Бондаришин

3. Усі чоловічі прізвища на приголосний відмінюються. Наприклад:

Олег Коваль Олега Ковалья Олегу (-ові) Ковалю Олега Ковалья Олегом Ковалем Олегу (-ові) Ковалю (-еві).

Анатолій Кузьмич Анатолія Кузьмина Анатолію Кузьмичу Анатолія Кузьмина Анатолієм Кузьмичем Анатолію Кузьмичу

(-еві)

Н. Микола Білоус Р. Миколи Білоуса Д. Миколі Білоусу 3. Миколу Білоуса

О. Миколою Білоусом М. при Миколі Білоусу (-ові)

4. До складних випадків відмінювання належать чоловічі прізвища типу Іваньо, Руньо, Бадзьо, Пильо, Барзьо, Маньо та ін. Наприклад: Пильо — Пиля, Пилеві (Пилю), Пиля, Пилем при Пилеві (Пилю, Пилі"]].

5. Жіночі прізвища на -о, -й та приголосний в українській мові не відмінюють. Наприклад: Пансо Тетяна, Охтаро Людмила, Бурдо Анастасія, Мандро Ліля, Тягнирядно Надія, Гай Дарія, Гордій Галина, Тугай Лідія, Тужій Марина, Соловей Інна, Суховій Уляна, Бородай Неля, Трьомсин Ганна, Білаш Катерина, Брус Жанна, Лекар Ольга, Стос Зінаїда, Голуб Юлія, Шевчук Світлана, На-зарчук Ніна, Кравчук Варвара, Рець Марія, Швець Софія, Кравець Руслана, Микитась Павлина, Кришталь Олександра.

6. Не відмінюють і жіночі українські прізвища на -ко, -ло. Наприклад: Покотило Василина, Позивайло Дарина, Манойло Ніна, Гуцало Валерія, Парафіло Ксенія, Фугало Кар/на, Нечитайло Діана, Бондаренко Неля, Москаленко Віра, Коваленко Олеся, Боженко Валентина, Панаско Юлія, Федоренко Таміла,

Паращенко Антоніма, Юхименко Соломія, Усенко Ліза, Казенко Христина, Біленко Леся, Василенко Тамара, Малька Любов, Власенко Вікторія.

1. Завжди незмінюваними є жіночі прізвища, утворені від назв народів. Наприклад: Русин, Турчин, Сербии, Угрин і под.

Окрему групу прізвищ в українській мові становлять прізвища "**спільного**" роду. Це українські прізвища на -а: Коляда, Білобаба, Сирота, Воєвода, Діброва, Сіромаха, Дубинка, Лобода та прізвища іншомовного походження. Рід таких прізвищ визначається синтаксично залежно від того, особі якої статі (чоловічої чи жіночої) даються ці прізвища. Наприклад:

Максим Коляда Оксана Коляда

Павло Діброва Зоя Діброва

Роман Сирота Олена Сирота

Софія Дубинка Микола Дубинка

Дарій Воєвода Маріанна Воєвода

Жюль Орель Роза Орель

П'єр Форест'є Матільда Форест'є

Джон Метлок Роберта Метлок

Українські прізвища "спільного" роду відмінюються. Наприклад:

Н. Максим Коляда Оксана Коляда

Р. Максима Коляди Оксани Коляди

Д. Максиму (-ові) Коляді Оксані Коляді

3. Максима Коляду Оксану Коляду

О. Максимом Колядою Оксаною Колядою

М. Максиму (-ові) Коляді Оксані Коляді

3. Правпис складних іменників та прикметників

Прикметники, які утворилися складанням двох і трьох основ, називають складними. Наприклад: яснозорий, життєрадісний, темно-зелений, лексикограматичний, сіро-буро-малиновий, напів-грубововняний та ін.

Елементи складних прикметників з'єднуються сурядним або підрядним способом.

При сурядному способі зв'язку основи, в яких утворюються складні прикметники, сполучаються як рівноправні: хіміко-біологічний, робітничо-селянський. При підрядному способі зв'язку одна основа синтаксично залежить від іншої: великопанельний, малопоживний, густонаселений, свіжоскошений, малосольний.

У складних прикметниках при обох способах поєднання основ (сурядному і підрядному) використовують сполучні голосні о, е, є. Якщо першою частиною складного прикметника є числівник, прислівник і прийменникове сполучення, то складові елементи з'єднуються без сполучних голосних, наприклад: повсякчасний, двоповерховий, багатообіцяючий, вічнозелений.

Разом пишуть:

1. Прикметники, утворені сполученням основ прикметника й іменника — сизокрилий, рудоволосий, зовнішньополітичний.

2. Прикметники, утворені сполученням основ іменника й прикметника — паровозоремонтний, трактороскладальний, вагонопро-катний.

3. Прикметники, утворені сполученням основ прислівника й прикметника — вічнозелений, малописьменний.

4. Прикметники, утворені сполученням основ числівника й іменника — п'ятипроцентний, шестиповерховий, семитонний, стокілометровий.

5. Прикметники, утворені сполученням основ іменника і дієслова — водолікувальний, грязелікувальний, сталеплавильний, нафтопереробний, овочесушільний, овочезбиральний.

6. Складні прикметники, що означають терміни, утворені з двох і більше неоднорідних прикметників — складнопідрядний, поперечношліфувальний, новогрецький, геологорозвідувальний, староцерковнослов'янський та ін.

Через дефіс пишуть:

1. Складні прикметники, утворені: а) від сполучення складних іменників, які пишуть через дефіс — нью-йоркський, бурят-мон-гольський, північно-східний; б) сполученням імен та прізвищ — лев-толстовський, ромен-ролланівський, вальтер-скоттівський.

2. Складні прикметники, утворені від двох або трьох прикметникових основ — робітничо-селянський, українсько-англійський, мовно-літературний, опукло-ввігнутий, блідо-рожевий, синьо-біло-червоний.

3. Складні прикметники, що означають: а) якість з додатковим відтінком — кисло-солодкий, добродушно-хитрий, крикливо-яскравий, гіркувато-солоний; б) відтінки й поєднання кольорів — чорно-білий, яскраво-ліловий, блідо-рожевий, жовтувато-чорний, фіолетово-сірий, смарагдово-зелений, біло-блакитний (але жовтогарячий — один колір).

4. Складні прикметники, що входять до складу географічних та адміністративних назв — Східно-Сибірське плоскогір'я, Південно-Африканський Союз, Східно-Китайське море.

5. Складні прикметники, утворені сполученням прикметника та іменника, але з перестановкою елементів — літературно-художній (художня література), науково-медичний (медична наука).

6. Складні прикметники, перша основа яких утворена від слів іншомовного походження — діалектико-матеріалістичний, хімі-ко-технологічний, медико-хірургічний.

Правопис складних слів, правопис складних іменників

Складні іменники можуть писатися разом і через дефіс.

Разом пишуться:

1) Складні іменники, утворені поєднанням двох або кількох основ, з яких одна — дієслівного походження: вертоліт, лісосплав, самохід.

2) Складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ: білокрівці, черногуз, чернозем.

3) Складні іменники, утворені від двох іменникових основ: верболіз, лісостеп, трудодень (але: людино-день), до них також належать іменники, першою частиною яких є незмінний іменник іншомовного походження: автострада, велотрек, радіокомітет.

4) Складні іменники, утворені з дієслова в наказовій формі та іменника: горицвіт, зірвиголова, пройдисвіт, Перебийніс, Убийвовк.

5) Складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівника сто — називного) та іменника: дванадцятиденка, шестиденка, п'ятиріччя, сторіччя.

6) Складні іменники з першою частиною пів-, напів-, полу-: піваркуша, півгодини, півкарбованця, півкіло, півогірка, пів'яблука; напівавтомат, напівсон; полукіпок, полумисок, але перед іменниками — власними назвами пів- пишеться через дефіс: пів-Києва, пів-Європи.

7) Складні іменники, утворені з трьох і більше основ: автомотогурток, світловодолікарня.

Через дефіс пишуться:

1) Складні іменники, утворені з двох іменників, в яких відмінюються обидві частини, що означають:

- а) протилежні за змістом поняття (купівля-продаж, розтяг-стиск);
- б) спеціальність, професію (лікар-еколог, астроном-магнітолог);
- в) назви казкових персонажів (Лисичка-Сестричка, Зайчик-Побігайчик).

2) Складні іменники, утворені з двох іменників, в яких відмінюється лише друга частина. Такі іменники означають:

а) державні посади, військові, наукові звання (генерал-губернатор, контр-адмірал, прем'єр-міністр, унтер-офіцер, член-кореспондент, штабс-капітан);

б) складні одиниці виміру (кіловат-година, людино-день, тонно-кілометр);

в) складні іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: блок-система, дизель-мотор, жар-птиця, стоп-кран.

3) Складні іменники з першою частиною віце-, екс-, лейб-, максі-, міні-, обер-: віце-президент, екс-чемпіон, лейб-медик, максі-спідниця, міні-футбол, обер-майстер.

4) Іншомовні назви проміжних частин світу: норд-вест, норд-ост.

5) Субстантивовані словосполучення, що означають переважно назви рослин: брат-і-сестра, розрив-трава, чар-зілля.

6) Скорочені іменники, в яких подається початок і кінець слова: б-ка — бібліотека, д-р — директор, л-ра — література, т-во — товариство.

7) Перша частина складного слова, коли далі йде слово з такою самою другою частиною: радіо- й телеапаратура, тепло- й гідроелектростанції.

4. Правопис відмінкових закінчено іменників II відміни у родовому відмінку

Правопис закінчень родового відмінка однини іменників II відміни

У сучасній українській мові чіткого розмежування щодо вживання закінчень -а, -у, -я, -ю немає. Однак існує певна закономірність у їх використанні. Так, у родовому відмінку однини іменники II відміни мають закінчення -а, -у (у м'якій групі -я, -ю). При визначенні закінчення беруть до уваги семантико-морфологічні та акцентологічні (наголос) ознаки іменника. Наприклад: папір — папера (документ) — паперу (матеріал); акт — акта (документ) — акту (дія).

Закінчення -а, -я мають іменники чоловічого роду, що означають: загальні і власні назви людей та населених пунктів: заступника, акціонера, спортсмена, підприємця, промовця, Івана, Руслана, Львова, Києва, Харкова, Ужгорода, Ярославля, Тернополя, Севастополя, Марселя;

інші географічні (власні) назви з наголосом на кінцевому складі у родовому відмінку та з суфіксами -ов, -ев, -єв, -ськ: Дніпра, Трубежа, Ірпеня, Здвижа, Дніпропетровська, Миколаєва, Демидова, Макарова, Тетерева;

назви речей, предметів: комп'ютера, ксерокса, стола, автомобіля, мікроскопа, документа, плаща, векселя, стільця;

назви мір простору, довжини, ваги, часу: метра, грама, гектара, сантиметра, місяця, тижня (але року, віку);

назви окремих днів тижня: понеділка, четверга; місяців: січня, березня, листопада (листопаду — з іншим значенням) та ін.;

назви будівель, приміщень, споруд: коридора, паркана, сарая, погребя (але льоху);

Деякі назви цієї групи вживаються лише із закінченням -у: поверху, палацу, залу, складу, порту, каналу, магазину, вокзалу, метрополітену та ін.

наукові й технічні терміни іншомовного походження, що означають одиничні поняття: ромба, квадрата, діаметра, атома, поршня, сектора, куба, катода, реферата;

українські терміни, коли вони утворені за допомогою суфіксів: відмінка, числівника, чисельника, іменника, прикметника, ступеня, рівня (але складу, способу, роду, виду, стану і в загальному, і в термінологічному значеннях).

Закінчення -у, -ю мають іменники чоловічого роду, що означають:

збірні поняття: колективу, пленуму, активу, хору, оркестру, ансамблю (але вишняка, березняка, чагарника — з наголосом на кінцевому складі);

речовину, масу, матеріал: меду, спирту, сиропу, цукру, чаю, льоду, шовку, граніту, піску, металу, асфальту, лісу, снігу, алмазу, кисню, водню;

різні почуття, відчуття: гніву, страху, сорому, болю, відчаю, гумору, жалю;

назви установ, закладів, організацій: університету, інституту, клубу, штабу, комітету; назви процесів, станів, властивостей, ознак: руху, польоту, ремонту, спорту, відгуку, відпочинку, рейсу (хоча рейса — у значенні монета), маршруту, побуту, експерименту, успіху, характеру, експорту, імпорту, сміху;

явища природи: дощу, грому, вітру, морозу, вогню;

місце, простір тощо: світу, степу, яру, лугу, саду, майдану, вигону, краю (але хутора, берега, горба);

назви річок, озер, гір, островів, півостровів, країн, областей тощо: Уралу, Кавказу, Сахаліну, Донбасу, Криму, Сибіру, Бугу, Нілу, Дунаю, Алтаю; але іменники з наголосом на останньому складі мають закінчення -а, -я: Дністра, Ужа, Остра, Дінця.

ВПРАВИ:

1) Подані іменники поставте у родовому відмінку однини, поясніть їх правопис:

острів, сад, ринок, ваучер, інсайдер, зоопарк, шлях, ранок, телефон, комиш, ґрунт, лист, яр, керівник, директор, конденсатор, насип, вік, центр, ячмінь, вітер, дощ, вечір, фініш, сміх, плач, сум, вівторок, гіпс, вексель, дебет.

2) Наведені власні географічні назви запишіть у родовому відмінку і складіть з ними речення:

Хорол, Псьол, Байкал, Єнісей, Амур; Пирятин, Миргород, Новгород, Житомир, Чернігів, Конотоп, Кременчук, Гадяч, Коростень, Іванків, Васильків

Правопис прислівників

1. Прислівники, утворені від прикметників, у яких пишеться два "н", подвоєння букв зберігають: натхненно, невпинно, незрівнянно; також з двома н пишуться прислівники зрання, навмання, попідтинню, попідвіконню, спросоння.

2. Після [г], [к], [х] у кінці прислівників пишеться "и": навкруги, трохи, звідки, звідти, навшпиньки, наввипередки.

3. Частка "ні" з прислівниками пишеться разом: ніде, нізвідки, нізвідкіля, ніколи, ніскільки, нітрохи, ніяк.

4. Частка "не" з прислівниками пишеться разом, якщо вони у сполученні з нею виражають одне поняття: несподівано, ненароком, невтямки, невпопад, недалеко, нехотя, невпам'ятку.

5. "Не" пишеться окремо з підсилювальними прислівниками не дуже, не зовсім, не цілком, а також з прислівниками типу не по-нашому, не по-батьківськи, не по-дружньому.

Складні прислівники можуть писатися разом і через дефіс.

Написання прислівників разом, окремо та через дефіс

Разом пишуться:

1. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: віднині, відтепер, донині, дотепер, забагато, надалі, задовго, занадто, навічно, набагато, отак, надовго, назавжди, назовсім, наскрізь, насправді, негаразд,

невтямки, отам, підтюпцем, повсюди, подекуди, позаторік, потроху, утричі, якнайкраще.

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізняти сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: від сьогодні, до завтра, на потім (не відкладайте цього на завтра, на потім), за багато, на багато (порівняйте: забагато гуляєш і за багато років уперше приїхав; стало набагато легше й зал на багато місць), на добраніч.

2. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: безвісті, безперестанку, вбік, ввечері, вволю, вголос, вгорі, вдень, взимку, взнаки, відразу, вкрай, вкупі, внизу, впам'ятку, вперед, впереміж, впереміш, вплач, впору, враз, вранці, врешті, врівень, вряд, врозкид, врозсип, всередині, вслід, всмак, доверху, довіку, доволі, догори, додому, донизу, доценту, заміж, заочі, за північ, зараз, зарані, засвігла, збоку, звіку, згори, ззаду, знизу, зразу, зранку, зрання, зроду, набік, наверх, наверху, навиліт, навідліг, навідріз, набік, наверх, наверху, навиліт, навідліг, навідріз, навіч, надвечір, надворі, назад, назахват, наздо-гад, назустріч, нараз, наостанок, напам'ять, напереваги, наперед, нарівні, напереріз, напівдорозі, напоказ, наполовину, насилу, наприклад, напролом, наспід, наспіх, насторожі, наяву, обік, обіч, одвіку, опівдні, опліч, побіч, поблизу, повік, позаду, поруч, поряд, посередині, спереду, убік, убрід, уголос, угорі, угору, удень, украй, укупі, улад, уплач, уперек, упору, уранці, урешті, урівень, урівні, урозкид, урозліт, урозсип, урозтіч, усередині, услід, усмак, ушир.

3. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким (нечленим) прикметником: віддавна, вкрай, востаннє, вручну, догола, допізна, замолоду, заново, звисока, злегка, зліва, знову, зрідка, напевне, нарівні, нарізно, нашвидку, помалу, помаленьку, потихеньку, сповна, спроста, сп'яну.

4. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з числівником: вдвоє, втроє, вчетверо; вперше, вдруге, втретє; надвоє, натроє, начетверо; удвох, утрьох; учотирьох; водно, заодно, поодинці, спершу.

5. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з займенником: внічю, втім, навіщо, нащо, передусім, почім, почому, але: до чого, за віщо, за що та ін. в ролі додатків.

6. Складні прислівники, утворені сполученням кількох прийменників із будь-якою частиною мови: вдосвіта, вповодж, завбільшки, завглибшки, завдовжки, завчасу, завширшки, знадвору, навздогін, навзнак, навсидьки, навколо, навкруги, навкулачки, навмисне, навпаки, навперейми, навприсядки, навпростець, навряд, навскач, навскіс, навкоси, навсправжки, навстіж, навіткіача, наздогін, наосліп, напоготові, позавчора, позаторік, попідтинню, спідлоба.

7. Складні прислівники, утворені з кількох основ (із прийменником чи без нього): босоніж, водносталь, ліворуч, мимоволі, мимоїздом, мимохідь, мимохіть, насамперед, натщесерце, нашвидкуруч, обабіч, обіруч, очевидно, повсякчас, праворуч, привселюдно, самохіть, стрімголов, тимчасово, чимдуж, чимраз.

8. Складні прислівники, утворені сполученням часток аби-, ані-, де-, чи-, що-, як- із будь-якою частиною мови: абикуди, абияк, аніскільки, анітрохи, аніяк; дедалі, деколи, деінде; чимало; щовечора, щогодини, щодня, щоденно, щомісяця, щомога, щонайдовше, щонайкраще, щонайменше, щоночі, щоправда, щораз, щоразу, щороку, щосили, щохвилини (але: дарма що, поки що, тільки що, хіба що, чи що); якомога, якраз, якнайбільше, якнайдужче, якнайдовше та под.

Примітка. Слід відрізняти прислівники, складені з прийменників або часток і різних частин мови, від прийменників або часток та іменників, прикметників тощо, коли останні зберігають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо.

Порівняйте:

Він повернув убік. — Ударив у бік.

Спочатку це не було ясно. — З початку розмови вони зрозуміли вашу думку.

Прочитай вірш напам'ять. — На пам'ять він подарував мені книжку.

Всередині щось дуже заболіло. — Це правило шукай в середині розділу.

Зауважую вам востаннє. — Вони постукали в останнє вікно.

Ми чуємо це вперше. — Зайдемо в перше село.

У нас чимало є досягнень. — Чи мало вам допомагали?

Ми теж виступали на зборах. — Він говорив те ж, що і я.

Якось воно уже буде. — Як ось і Марко на поріг.

Окремо пишуться:

1. Прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (прикметник, займенник, числівник): без відома, без кінця, без краю, без ліку, без сліду, без сумніву, без упину, в нагороду, в позику, до вподоби, до гурту, до діла, до загину, до краю, до ладу, до лиха, до міри, до пари, до побачення, до речі, до сих пір, до смерті, до сьогодні, за кордон, за рахунок, з-за кордону, з краю вкрай, з розгону, на бігу, на вагу, на весну (але навесні), на вибір, на віку, на диво, на жаль, на зло, на зразок, на льоту, на мить, на поруки, на радість, на світанку, на славу, на сміх, на ходу, на щастя, під боком, під силу, по закону, по суті, по черзі, у вигляді.

2. Словосполуки, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — числівників) або двох прийменників: від ранку до вечора, день у день, з боку на бік, з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу.

3. Словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з узгоджуваного прийменника (числівника, займенника) й дальшого іменника: другого дня, таким чином, темної ночі, тим разом, тим часом.

4. Прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (середнього) роду: в основному, вцілому.

5. Прислівники, утворені сполученням прийменника по зі збірним числівником: по двоє, по троє, по четверо тощо.

Пишуться через дефіс:

1. Складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника по та закінчення -ому або (-к)и: по-ба-тьківському, по-

братньому, по-господарському, по-іншому, по-нашому, по-своєму, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-братерськи, по-господарськи, по-українськи; також по-латині.

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після по-:

по-демократичному.

2. Складні прислівники, утворені за допомогою прийменника по від порядкових числівників: по-перше, по-друге, по-третє.

3. Неозначені складні прислівники з частками будь?, -будь, -небудь, казна-, -то, хтозна-: аби-то, будь-де, будь-коли, будь-куди, де-небудь, десь-то, казна-де, казна-коли, коли-будь, коли-небудь, куди-будь, куди-небудь, так-то, хтозна-як, як-небудь.

4. Складні прислівники, утворені з двох прислівників: вряди-годи, десь-інде, десь-інколи, сяк-так та ін.

5. Складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними: будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, далеко-далеко, де-не-де, коли-не-коли, ледве-ледве, ось-ось, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як.

Вправи на закріплення

Вправа 1. Перепишіть і поясніть правопис складних іменників.

Вуглевидобуток, вакуум-камера, снігозатримання, перекотиполе, штабс-капітан, овочесховище, блок-система, кораблебудівник, лісосмуга, магазин-салон, новобудова, макрокосмос, авансцена, экс-міністр, шлакоблок, купівля-продаж, льотчик-винищувач, щастя-доля, дизель-мотор, двадцятиріччя, двотижневик, прем'єр-міністр, електродвигун, автофургон, міськрада, секундомір, авіакомплекс.

Вправа 2. Запишіть складні іменники разом і через дефіс. Поясніть їх правопис.

1. (Авіа)(моторо)будування, (віце)адмірал, (хліб)сіль, (дощо)мір, (людино)день, (людино)доза, (життє)пис, (перекоти)поле, (п'яти)річка, (стоп)кран, (трудо)день, (лісо)сплав, (радіо)комітет, (купівля)продаж, (лікар)еколог, (блок)система, (прем'єр)міністр, (кіловат)година, (міні)футбол, (чар)зілля, (мати)(й)мачуха, (тепло)(й)(гідро)електростанція, (сто)річчя.

2. Електро/поїзд, світло/водо/лікування, двох/сот/ліття, авто/фургон, магазин/салон, льон/кучерявець, зоре/носець, кіно/репортаж, мікро/економіка, мово/знавство, лексико/графія, макро/світ, Кам'янець/Подільський, максі/спідниця, всюди/хід.

Вправа 3. Запишіть слова, поясніть правопис частин пів-, напів-, полу- з іменниками.

Пів/аркуша, пів/години, пів/дюжини, пів/карбованця, пів/коло, пів/місяця, пів/яблука, пів/юрти, пів/Києва, пів/огірка, напів/автомат, пів/ящика, напів/провідник, напів/сон, полу/мисок, полу/кіпок, пів/класу, пів/Кавказу, напів/фабрикат, пів/острів, пів/Одеси, пів/день.

Вправа 4. Перекладіть прізвища українською мовою. Поясніть їх правопис.

Луговской, Багрицький, Дмитренко, Дрибинський, Чижевський, Заболоцький, Фомин, Лацис, Васильєв, Лаптев, Синев, Лебедин, Бондарев, Тимофеев, Бабичев, Крепцов, Кузнецов, Афанасьєв, Тульчин, Сидоров.

Вправа 5. З поданими прізвищами складіть речення так, щоб ці прізвища стояли в жіночому й чоловічому роді в родовому та орудному відмінках.

Біленко, Савенко, Іваненко, Малько, Левочко, Бровко.

Вправа 6. Від поданих імен утворіть чоловічі й жіночі імена по батькові.

Руслан, Євген, Едуард, Анастас, Олександр, Юрій, Віталій, Віктор, Мирослав, Ярослав, Дмитро, Олег, Марко, Павло, Геннадій, Георгій, Михайло, Леонід, Валерій, Валентин, Іван, Микола, Максим.

Вправа 7. Перекладіть тексти українською мовою. Прокоментуйте правопис окремих слів в обох мовах.

Телефон плюс дисплей — и готово устройство, с помощью которого можно поговорить с собеседником, передать ему при необходимости копию документа, рисунок или чертеж... Новый аппарат — телефакс — получает за рубежом все большее распространение. Ведь в отличие от видеотелефона, он не требует специальной линии связи.

Многие звери и даже птицы устраивают себе подземные жилища — норы. Среди них самым образцовым строителем считают барсука. И не даром: его нора с несколькими входами тянется порой на десятки метров. В ней всегда чисто и сухо. Зверек строит свое жилище так, чтобы вода не скапливалась в норках. А гнездовая камера, где растут маленькие барсучата, устраивается в песчаном слое под защитой водонепроницаемого глинистого пласта.

И на балалайке, и на гармошке исполняется одна и та же мелодия — веселая, озорная. Но все же можно услышать, как звонко тренькает балалайка и как поет-заливается гармошка. Это потому, что музыка передает характер звучания каждого из этих инструментов (Н. Ветлугіна).

Викладач

А.О. Бєлова